

CUPRINS

Cuvânt înainte	11
----------------------	----

Capitolul I

Introducere

1. Cine a fost Sfântul Epifanie al Salaminei?	19
2. Lucrările autentice ale Sfântului Epifanie al Salaminei	21
3. Profilul teologic al Sfântului Epifanie al Salaminei	23
4. Problema	24
1. Autenticitatea celor cinci documente iconofobe	24
2. Aritudinea Sfântului Epifanie față de imagini	24

Capitolul al II-lea

Traducerea documentelor iconofobe atribuite lui Epifanie al Salaminei (310/315-403)

1. Traduceri	31
A) <i>Post-Scriptum la Epistola lui Epifanie către Ioan, episcopul Ierusalimului</i>	32
B) <i>Tratatul Sfântului Epifanie împotriva celor care, urmând o practică idolatră, fac imagini cu intenția de a reproduce chipul lui Hristos, al Maicii Domnului, Îngerilor și Profetilor</i>	34
C) <i>Epistola dogmatică</i>	38
D) <i>Epistola lui Epifanie, episcopul cipriotilor, către împăratul Teodosie</i>	38
E) <i>Testamentul lui Epifanie adresat membrilor Bisericii sale</i>	42
2. Un portret general al lui Epifanie al Salaminei așa cum este el zugrăvit în documentele iconofobe	42

Capitolul al III-lea

Controversa bizantină

1. Cronologia controversei bizantine	47
2. Argumentele autorilor bizantini împotriva autenticității documentelor iconofobe atribuite lui Epifanie, în ordine cronologică	49
A) Sfântul Ioan Damaschinul	49
B) Sinodul VII Ecumenic de la Niceea din 787	50
C) Sfântul Nichifor al Constantinopolului, între 815 și 820	51
D) Sfântul Teodor Studitul reafirmă două din argumentele deja prezentate	51
E) Rezumatul argumentelor Sfântului Nichifor împotriva autenticității, așa cum apar ele în Respingerea și nimicirea argumentelor lui Eusebiu și Epifanide, care au fost necugetat îndreptate împotriva Întrupării lui Hristos, Mântuitorul nostru	51
I. Introducere: Capitolele 1-3	51
II. Capitolul 4: Testamentul	52
III. Capitolul 5: Epistola dogmatică	52
IV. Capitolele 6-13: Tratatul	53
V. Capitolele 14-23: Epistola lui Epifanie către împăratul Teodosie	59
VI. Capitolele 24-30: textele patristice	67
F) Post-Scriptum-ul Epistolei către Ioan al Ierusalimului	71

Capitolul al IV-lea

Controversa modernă

1. Structura dezbaterii	77
2. Istoria dezbaterii moderne	78
A) Daniel Serruys	78
B) Simon Vailhé	80
C) Otto Bardenhewer	80
D) Karl Holl	81
i. Argumentele lui Holl împotriva lui Serruys și Vailhé	81
ii. Argumentele lui Holl în favoarea autenticității	83

iii. <i>Argumentele lui Holl împotriva Sfântului Nichifor</i>	84
E) Joseph Wilpert	85
F) Gheorghe Ostrogorsky	86
i. <i>Enumerarea categoriilor de sfinți</i>	86
ii. <i>Două teze iconodule</i>	88
iii. <i>Două tabere în luptă</i>	88
iv. <i>Unde sunt scrierile iconodule din secolul al IV-lea?</i>	89
v. <i>Epifanie anticipează argumentele iconoclaste</i>	90
vi. <i>Textul grec nu este o traducere defectuoasă a celui latin</i>	91
vii. <i>Varietatea de modele</i>	93
viii. <i>„După erezii și idoli”: o referință la Panarion</i>	94
ix. <i>Ostrogorsky evaluează anumite argumente</i>	94
x. <i>Atitudinea lui Epifanie față de imagini în Panarion</i>	95
xi. <i>Documente pline de viață</i>	96
xii. <i>Sărutul lui Iuda</i>	98
xiii. <i>Expresii paralele</i>	98
xiv. <i>Propunerea unei date</i>	99
G) Henri Grégoire	100
H) Franz Dölger	101
I) Edward James Martin	106
J) Paul Maas	107
K) Venance Grumel	108
L) Hans von Barion	109
i. <i>Contradicțiile invocate de Nichifor</i>	109
ii. <i>Argumentele pozitive ale lui Holl în favoarea poziției sale</i>	110
iii. <i>Argumentele lui Ostrogorsky în favoarea poziției sale</i>	111
iv. <i>Aspecte prezentate de Barion pentru a decide în favoarea lui Holl</i>	113
M) Gheorghe Ostrogorsky (poziția revizuită)	114
N) Edwyn Bevan	114
O) Paul Alexander	115
P) Ernst Kitzinger	115
Q) Roger Tandonnet	116
R) John Meyendorff	116
S) Charles Murray	116
T) Gheorghe Florovsky	117

U) Hans Georg Thümmel	118
V) Jaroslav Pelikan	119
W) Istvan Bugar	119
X) Oliver Kösters	121
Y) Paul Speck	122

Capitolul al V-lea

Evaluarea argumentelor referitoare la autenticitatea documentelor iconofobe atribuite Sfântului Epifanie al Salaminei

I. Argumentele împotriva autenticității	125
A) <i>Stil sau dogmă?</i>	125
B) <i>Acuzația privind existența unei noi practici idolatre în Biserica</i>	130
C) <i>Absența unei erezii despre imaginile creștine în Panarion</i>	135
D) <i>Atitudinea Sfântului Epifanie față de imagini în Panarion</i>	137
E) <i>Transformarea lui Epifanie cel istoric într-un iconofob radical</i>	139
i. <i>Traducerea latină a Post-Scriptum-ului Epistolei către Ioan al Ierusalimului</i>	139
ii. <i>Închinarea înaintea unui om sau a unui lucru</i>	140
iii. <i>O frază din Panarion</i>	143
F) <i>O problemă de genealogie</i>	146
G) <i>O problemă de arheologie</i>	156
H) <i>Epistola către Teodosie</i>	157
I) <i>Informații pretioase, dar nevalorificate</i>	162
i. <i>Originea etnică a Sfântului Epifanie</i>	163
ii. <i>Controversa despre imagini în secolul al IV-lea</i>	164
iii. <i>Informațiile care se găsesc în Epistola către Teodosie</i>	165
iv. <i>Informații care se găsesc în Testament</i>	166
v. <i>Informații care se găsesc în Epistola dogmatică</i>	166
J) <i>Sunt documentele iconofobe de factură dochetistă?</i>	167
K) <i>Credea Epifanie că Iisus Hristos a fost nazireu?</i>	170
L) <i>Disprețul față de materie</i>	173

M) <i>De ce anumiți sfinți refuză ca oamenii să li se închine lor?</i>	174
N) <i>Explicațiile Epistolei către Ioan al Ierusalimului</i>	175
O) <i>Epifanie, origenism și iconoclasism</i>	181
2. Excurs asupra Testamentului: autentic, fals sau amestec?	185
3. Argumente interesante dar nu deosebit de convingătoare	192
A) <i>Mitropolitul Sardelor</i>	192
B) <i>Testamentul lipsește din Viața Sfântului Epifanie</i>	192
C) <i>Idolii sunt morti</i>	193
D) <i>Distrugerea relației tip-prototip</i>	193
E) <i>Omiterea cuvântului eikōn</i>	194
F) <i>Porunca de a picta imaginii</i>	195
G) <i>Imaginea făcută pentru Abgar</i>	195
H) <i>Carpocratienii demonstrează că creștinii aveau imagini</i>	196
I) <i>Cunoașterea imaginilor creștine</i>	197
Concluzii	199
Anexă	
Viața Sfântului Epifanie, Episcopul Constantinianei Ciprului	203
Indici de referințe scripturistice	265
Indice general	266

fiind preocupat de un creștinism „pur și spiritual”, a respins ca păgână și idolatră făurirea de imagini liturgice și, chiar mai mult, închinarea la ele. Mai mult, dintotdeauna am simțit că orice studiu serios de teologie a icoanei necesită o analiză detaliată a „documentelor fondatoare” ale iconoclasmului, la fel de mult ca răspunsurile Sfinților Apologeți. Așadar, am fost imediat confrunțați cu întrebarea foarte serioasă a autenticității acestor documente și am observat, cu o ușurare neîndoielnică, faptul că, în analiza finală, conform cercetării celei mai recente, nu există decât trei documente care merită un studiu detaliat: canonul 36 al Sinodului de la Elvira, așa-numita epistolă a episcopului Eusebiu¹ al Palestinei către Împărăteasa Constanția și, în cele din urmă, un grup de scrieri atribuite de iconoclaști Sfântului Epifanie al Ciprului, un scriitor prolific, Părinte al Bisericii și specialist în ereziile creștine.

Acest ultim grup de scrieri a fost deja obiectul unei controverse mai degrabă violente între istoricul german protestant, Karl Holl, și cercetătorul rus ortodox mai tânăr, George Ostrogorsky, care, în a sa lucrare faimoasă *Studien zur Geschichte des byzantinischen Bilderstreites* (Breslau, 1929), a fost de părere că a dovedit, împotriva lui Holl, lipsa de autenticitate a corpusului „pseudo-epifanian”. Să ne amintim că argumentele sale au impresionat astfel de cercetători străluciți precum Pr. G. Florovsky și Pr. J. Meyendorff. Primul a vorbit despre aceste scrieri ca fiind „cu cea mai mare siguranță neautentice”, în timp ce ultimul le-a calificat ca fiind „de o autenticitate îndoielnică”. În analiza finală, respingerea aproape unanimă a argumentelor lui Ostrogorsky de către ucenicii lui Adolf von Harnack și cei care îi urmează gândirea a fost cauzată mai puțin de respectabilitatea științifică

¹ Steven Bigham, „Eusebius of Caesarea and Christian Images”, *Early Christian Attitudes toward Images*, Rollinsford NH, Orthodox Research Institute, 2004, pp. 185-216.

neîndoielnică a lui Holl decât de inerția lumii academice germane și solidaritatea confesională a acesteia. Cititorul poate urma etapele și argumentația în această lucrare de față.

Aș vrea, prin urmare, să subliniez aici meritul Părintelui Stéphane fiindcă a fost receptiv la propunerea mea de a deschide din nou dosarul spinos al așa-numitului „iconoclasme al lui Epifanie”, în ciuda celor 80 de ani de „consens științific” pașnic. Entuziasmat și plin de modestie, el a refuzat soluția care a fost adoptată de vasta majoritate a celor care au socotit potrivit să se ocupe cu această chestiune prin simpla lor aliniere la opinia unuia sau a altuia dintre autorii principali: Holl sau Ostrogorsky. Dimpotrivă, el nu a ezitat să accepte provocarea analizării din nou a vastului dosar alcătuit din două secțiuni. Prima este, desigur, *controversa bizantină*, dar el știa destul de bine că este în sine elementul determinant pentru o înțelegere corectă a celei de-a doua secțiuni, *dezbaterile modernă*, și acest lucru este ceea ce Holl nu vrea să recunoască. Curajul prietenului nostru canadian a fost răsplătit. Deconstrucția pe care a făcut-o mitului despre „iconoclasmul lui Epifanie” nu poate fi trecută cu vederea de nici un cercetător care se va ocupa, de acum înainte, cu această temă la care Părintele Stéphane a putut să adauge noi elemente și o perspectivă personală.

Acest studiu postdoctoral, cu o bogată bibliografie și analize foarte folositoare pentru o cercetare mai profundă, nu se adresează doar publicului de specialitate, care este conștient de complexitatea alambicată a iconoclasmului bizantin, ci, de asemenea, publicului mai larg, educat desigur, care dorește să se adâncească mai mult într-o problemă al cărei scop real a fost nesocotit de o mulțime considerabilă de istorici, bizantinologi și teologi din toate categoriile. În acest sens, toți cititorii vor aprecia în prima parte traducerea *corpus-ului delicti* în sine, adică a tuturor scrierilor iconofile atribuite lui Epifanie, care sunt completate de înșelătorul său „portret general – așa cum este zugrăvit în scrierile iconofobe”.

Partea a doua se ocupă de *controversa bizantină*, cronologia sa, și argumentele autorilor vechi împotriva autenticității scrierilor, în rândul cărora partea leului îi aparține, evident, Sfântului Patriarh Nichifor și lucrării sale principale – încă subestimată – *Respingerea lui Eusebiu și a lui Epifanide*. Partea a treia conține un dosar detaliat al *controversei moderne* care reprezintă pentru toți cercetătorii nu doar un tezaur cu informații precioase despre o dezbatere pe care Părintele Stéphane a dovedit-o ca fiind neîncheiată ci, de asemenea, o frescă de mare întindere a uimitoarelor răsuciri și schimbări de direcție pe care adesea le-au luat căile de cunoaștere și transmiterea acesteia. În partea a patra, autorul ne oferă evaluarea personală a tuturor argumentelor împotriva autenticității scrierilor iconofobe atribuite Sfântului Epifanie.

Dorim să evidențiem în mod special următoarele idei din concluzie:

1. „Considerăm că nu este credibilă ideea că Sfântul Epifanie al Salaminei ar fi putut susține că nimeni, la sfârșitul secolului al IV-lea, nu auzise vreodată de imagini creștine”.

2. „Suntem de părere că scrierile iconofobe dovedesc o hristologie dochetistă, adică o hristologie unilaterală, care înclină în favoarea dumnezeirii, diminuând astfel realitatea deplină a omenității. Această orientare se află în opoziție totală cu opiniile Sfântului Epifanie”.

3. „Oricât de excentric va fi fost probabil Epifanie al Salaminei, nu există nici o mărturie autentică care să ne poată permite să-l considerăm un iconofob extremist sau un iconofob de orice fel, nimic care să ne poată permite să-l numim *Învățător al iconoclasmului*.”

4. „Acceptăm punctul de vedere al Patriarhului Nichifor, potrivit căruia cheia pentru rezolvarea chestiunii autenticității o reprezintă deosebirile doctrinare dintre cele două *corpora* [scrierile Sfântului Epifanie autentice și cele false; N. Ozolin], și nu asemănările stilului literar.”

De fapt, chiar acest argument, dovadă a viziunii limpezi a sfântului patriarh, este factorul care mie mi se pare decisiv în rezolvarea chestiunii autenticității „corpusului iconofobic” atribuit în mod eronat lui Epifanie. Remarcăm, de asemenea, că asemănarea doctrinară cu așa-numita *Epistola lui Eusebiu către Constanția* nu a trecut neobservată de eruditul patriarh Nichifor. Mi se pare că aceasta permite o apreciere comună atât a epistolei pseudo-eusebiene, cât și a corpusului pseudo-epifanian. Anacronismul evident al problematicii lor globale este vizibil în mod flagrant, fiindcă aici problema închinării la icoane are un caracter central. Însă, așa cum știm din izvoarele arheologice și liturgice, icoanele, în înțelesul tehnic de portrete vizibile ale lui Hristos și ale sfinților, ca de altfel și închinarea/venerarea liturgică a acestor imagini, nu existau încă fie la sfârșitul sau, chiar mai puțin, la începutul secolului al IV-lea.

Mai mult, se poate observa că trupul material, omenesc al lui Hristos se dizolvă în firea Sa dumnezeiască, ceea ce indică o tendință monofizită clară, acest lucru fiind deja remarcat de Ostrogorsky, iar în vremurile noastre puternic accentuat de von Schönborn. Falsificatorii iconoclaști au reușit astfel, chiar și fără întrebuintarea cuvântului *aperigraptos*, să propovăduiască indescriptibilitatea Mântuitorului, fiindcă „nu trebuie să rușinăm cu culori moarte și lipsite de viață strălucirea orbitoare a slavei dumnezeiești, de nedescris și scânteietoare a lui Hristos și a sfinților”. Și, în cele din urmă, toate scrierile în discuție exprimă aceeași repulsie radicală dualistă, tipică gândirii neoplatoniste și origeniste, față de trup și carne, pentru care nu există nici o nădejde de mântuire.

Concluzia este adresată, în mod evident, tuturor: iconoclaștii nu au putut oferi citate patristice care să aducă mărturie în favoarea unei condamnări neîndoielnice a închinării la icoane. În ochii lor, cei doi episcopi faimoși, Eusebiu și Epifanie,